

Moja železarska pot

Železarna, *fabrika*, kot smo takrat rekli, je bila za vsakega fanta ali njegovega očeta sredi prejšnjega stoletja zakon. Ko smo takrat fantje in tudi nekatera dekleta dokončali drugi letnik gimnazije, smo se, ne po svoji želji ali volji, ampak po želji staršev vpisali v MIŠ, to je v Metalurško industrijsko šolo. Tudi mene je oče tako usmeril. Kaj češ, *fabrika* je dajala kruh mojemu očetu Janezu, v MIŠ-u je bil že moj brat Janko in tako so na to pot proti *fabrki* poslali tudi mene. Ker pa kljub pritiskom in raznim razumnim ter nerazumnim vzgojnim metodam staršev nisem bil pripravljen sprejemati pameti od mojih učiteljev, sem v *fabrko* odšel po bližnjici. Tako sem prvega junija 1955 pričel z delom v obratu Transport, ki so ga vsi tisti, ki so vsaj malo poznali železarno, imenovali kar *oberpav*. Tam sem dobil v roke prvo orodje: lopato, kramp, vile in macolo. Moja delavnica pa je bila *pešnga*. Čeprav smo bili še skoraj otroci, smo opravljali težka fizična dela. Ker je bila streha našega obrata, delavnice, nebo, smo imeli take vremenske pogoje, kakršne nam je dajalo nebo. Poleti je še šlo, ko pa je prišla jesen in je nastopilo

Pri paketnih pečeh v valjarni 1300, okoli leta 1965, hrani GMJ

delo na *štreki*, pa še visoka vročina. *Štreka* smo pravili delu obrata, kjer se je valjala vroča pločevina. To je bila že kar polavtomatska valjarna, ki pa je bila kljub tehnološkemu napredku še vedno vezana na ročna dela. Za obrat je bila značilna neprekinjena

hladno, deževno vreme, so bili pogoji dela za nas, mlade *pobčke*, že kar hudi. To delo sem opravljal do meseca oktobra. Ko smo sredi oktobra nekega dne končali *šiht*, je v garderobo stopil mojster, s prstom pokazal na dvanajst delavcev in dejal: »Jutri ob šesti uri zjutraj se zglasite pri mojstru na *fajnplehu* na Javorniku!«

Obrat, v katerega sem prišel, je bil *fajnpleh* ali tanka pločevina oziroma valjarna 1300. Kadar koli si komu na Jesenicah povedal, kje delaš, je vsakdo vedel. Tudi tu je bilo ogromno težkega fizičnega dela. Prisotni so bili prepih, prah, plin, če pa si bil določen za

proizvodnja. To pomeni, da je delo potekalo 24 ur na dan, sedem dni na teden. Zato so v valjarni zaposleni delavci opravili od 230 do 248 delovnih ur mesečno. Če je bilo potrebno, smo včasih delali tudi nadure in je bilo teh ur še več. Bil sem vesel, da sem prišel v valjarno, saj se mi je izpolnila edina pomembna želja, da sem prišel pod streho. *Fajnpleh* se je delil na štiri dele: *štreko*, *adjustažo*, *pacarijo* in *pocinkovalnico*. Tisti, ki smo spadali pod *adjustažo*, smo bili nekako tako, kot so voli, govedo, na živinskem povodcu. Zjutraj jih je kmet pripeljal na *plac*, potem pa so čakali, kdo jih bo kupil. Mi, delavci *adjustaže*, smo se vsak začetek *ših*ta zbrali pred mojstrovo pisarno in čakali, da so prišli mojstri iz ostalih treh oddelkov ter povedali, koliko delavcev potrebujejo. Ko so mojstri to med seboj *pošlihtali*, je naš mojster preostale razporedil po delovnih mestih v *adjustaži*. Pogoji dela so bili res težki. Vsako delo je bilo normirano. Bili so dnevi, ko je bilo v hali veliko prahu, ko je bila koncentracija plina visoka, ko je bila visoka vsebnost kislinjskih hlapov, ko je bila vroče »za stajat« in ko je bilo »za zmrznit« mrzlo. O tem nismo preišljevali, ampak smo delali in poizkusili narediti vse, kar nam je bilo naročeno, velikokrat pa, v želji za boljšim zaslužkom, še več.

Ob delu nam je železarna nudila tudi možnost usposabljanja, učenja in napredovanja. V letih dela na *fajnpleh* sem pred odhodom v Jugoslovansko ljudsko armado opravil vse izpite za avtogeno in elektro varjenje ter izpit za *granikfirerja*. Ja, dragi bralci, ki to danes berete! Takrat v železarni ni bilo nekih novodobnih nazivov za določene poklice. Takrat so bili v valjarni *bolcarji*, *šmelcarji*, *šlosarji*, *švasarji*, *štromarji*, *luftarji*, *rihtarji*, *lužilci*, *cinkarji*, *prebiralke*, *škarjarji*, *pokarji* itn. V treh letih sem se naučil dela na vsakem delovnem mestu, nisem pa še opravljal del, ki so jih opravljali delavci s trideset ali več let prakse. Po vrnitvi iz JLA, kjer sem dve leti na meji z Bolgarijo bogu kradel čas in državi denar, sem se 1. marca 1960 spet javil v sprejemni pisarni kadrovskega sektorja. Takrat so bile v železarni velike spremembe, tudi pri sprejemu. Železarna se je delila po enotah, vezanih na njihov način proizvodnje. Te so bile, kolikor se spomnim, talilnice, valjarne, predelava, vzdrževanje, remontne delavnice, transport, promet in upravne službe. Vsaka enota je imela svojega vodjo in tudi svojega kadrovika. Ko sem prišel na sprejem, so bili poleg tovariša Bruna in tovarišice Cilke prisotni tudi vsi drugi kadroviki. Ker sem stanoval na Plavžu, sem jih prosil, če bi lahko dobil delo v predelovalnih obratih. A kadrovik za valjarne je meni ter ostalim razložil, da sem že *ulaufan fajnplehar*, da že znam opravljati delo na več delovnih mestih in da

me zaradi vseh sposobnosti želi imeti v valjarni. Tako je dejal in tako se je zgodilo. Dobil sem karto za avtobusni prevoz, mesečno vozovnico, in bone za malico. Ja, to je bila zame še ena velika novost: obrat družbene prehrane, *kantina*. Nove so bile tudi garderobe, ker je bila v času moje odsotnosti zgrajena nova upravna stavba za valjarno 1300. V njej so bili garderobni prostori, špedicije, *kantina*, rešilna postaja in, ne boste verjeli, celo zobna ambulanta. Torej lahko vidite, kako je bilo hudo v tisti totalitarni socialistični samoupravni državi. Če te je med *šihtom* ali kakšen dan prej doma zbolel zob, si že ob prihodu v službo lahko šel v zobno ambulanto. Čez *manduro* (delovno obleko) si oblekel bel plašč, šel v ordinacijo in dentist ti je pričel zdraviti zob. Po tem si slekel belo haljo in odšel nazaj na delo. Na delo in z dela si se vozil na *fabrške* stroške, jedel si v

Franci Fon v valjarni tanke pločevine, 1967, last Francija Fona

kantini na *fabrške* stroške, imeli smo piknike in izlete, hodili smo na morje, vse to zelo poceni in deloma na *fabrške* stroške. A smo »*najebali*«, kakor pravijo nekateri.

Tako sem po odsluženi vojaščini spet pristal na *fajnplehu* in spet opravljal vsa dela. Kjer so me rabili, tja so me dali! Ker sem bil avtogenski in elektro varilec, so me za stalno nastavili pri žarilnih ASEA pečeh, kjer sem pričel variti kadi za žarjenje pločevine. To delo je bilo zahtevno in natančno, a fizično manj naporno. Zaradi vdihavanja plinov in škodljivosti za zdravje sem dobival vsak dan pol litra mleka. Zaradi zaščite sem bil, tako rekoč, od nog do glave oblečen v usnje, v katerem je bilo v poletnem času zelo neprijetno vroče. V letu 1965 so v obratu podrli eno žarilno peč in na njenem mestu začeli graditi temelje za dva velika stroja, za katera se je govorilo, da bosta prišla iz Amerike. To se je tudi zgodilo. Ko sta bila stroja postavljena, je nekega dne prišel k meni mojster Mavro in dejal, naj grem z njim v pisarno. Tam je bil zbran vodstveni štab *fajnpleha*. Obratovodja, tovariš Štrumbelj, mi je začel razlagati, da z naslednjim tednom neham variti, ker bodo to delo naprej opravljali varilci obrata Javornik III. V roke mi je dal skripte v angleščini in prevode v slovenščini, navodila za upravljanje in delo na novih ameriških strojih. Ker mi je odločitev vodstva, da mi zaupa tako delo, veliko pomenila, sem se ga lotil z vso odgovornostjo, seveda ob podpori in pomoči celotnega vodstva.

Naj v nekaj besedah opišem svoje delo. V prvi stroj je bilo treba vpeti ploščo krom kvalitete v izmeri 2 x 1 m in debele 4 do 6 mm ter jo s hidravličnim nategom popolnoma zravnati. Nato je bilo potrebno ploščo položiti na pomično mizo drugega stroja in jo s pomočjo rotacije valjev, na katerih je bil nameščen brusilni papir, zbrusiti z obeh strani do kvalitete zidnega ogledala. Dodelili so mi tudi pomožnega delavca, saj en sam tega ne bi mogel opraviti. Delo je bilo težko, saj je posamezna plošča tehtala od 90 do 110 kg. Bilo pa je tudi zelo odgovorno in natančno, saj je morala biti površina gladka kot ogledalo in brez najmanjše napake. Tako sem na tem mestu ostal vse do odhoda s *fajnpleha*, leta 1968.

Da ne bi zaključil preveč resno, bom opisal še kak šaljiv pripetljaj. Delavci smo se včasih dogovorili za kakšno srečanje. Enkrat, se spomnim, smo se dobili v domu Pristava v Javorniškem Rovtu. Malo jedače, malo pijače, debata je stekla, čas je hitro tekkel in kmalu se je začelo temniti. Bilo je v poznem jesenskem času. Končno smo se odločili, da se odpravimo v dolino. Z nami je bil tudi Jerman, sodelavec, doma iz Tržiča. Vedno je prihajal s kitaro na taka srečanja. Ko smo tisti večer stopili na prosto, je rosilo in tla so bila že kar precej poledenela. Jerman je opazoval razmere rekoč: »Jaz pa zdaj ne grem z vami. Malo sem pil pa ne želim, da mi spodrsne in poškodujem sebe ali celo kitaro. Bog ne daj, zato bom šel v dolino zjutraj in *koj* na *šiht*.« A glej ga zlomka, zjutraj je bila situacija še slabša, v dolino pa je bilo kljub temu treba, da ne bo *ta plav*. Tako je vzel pot pod noge. Nekje za tretjim ovinkom mu je spodrsnilo in spodneslo noge v zrak. S celo težo je telebnil, a ne na cesto, temveč na kitaro in jo v hipu spremenil v palačinko. Škoda je bila velika in o tem dogodku se je še mnogo govorilo.

Ko smo pri delu napravili napako, je prišla reklamacija in robo je bilo treba zamenjati. Če se je dalo, smo napako popravili. Tako smo nekoč kar veliko ton pločevine, naročene v Indiji, poslali v pristanišče na Reki. Indijski prevzemnik, ki je pošiljko pričakal na Reki, je ugotovil, da imajo plošče mastne madeže, ki jih je bilo potrebno odstraniti. Vodstvo obrata je odločilo, da so manjši stroški in lažji postopek, če pošljejo ekipo delavcev v pristanišče in napako odpravijo kar tam. Tako smo v skupini štirih delavcev in vodje odšli na Reko. Hrano so nam uredili v *menzi* ladjedelnice, spanje pa v privatnih sobah. Bili smo pridni in smo delo opravili v šestih dneh. Sedmega dne smo bili dogovorjeni, da se dobimo na železniški postaji. Vodje ekipe, ki je stanoval le kakih

100 m stran od postaje, pa ni in ni bilo. Končno je prisopihal in dejal: »Fantje, mojih *gat* ne najdem. Kaj bo rekla žena.« Ker je bila stavba, v kateri je bila zaposlena gospa, pri kateri je stanoval, blizu, smo mu svetovali, naj jo povpraša glede *gat*. Spremljali smo ga s pogledom, ko je tekel od hiše do hiše in se končno pojavil z *gatami* v roki ter rekel: »Preklemanska baba! *Gate* mi je namočila v *žehto*.« Ker na poti proti Ljubljani ni in ni nehal jamrati, sem v Divači izstopil, v bližnjem grmovju odlomil daljšo palico ter vstopil nazaj na vlak. Vodju sem ponudil palico in svetoval, naj v pasu *gat* od enega do drugega konca napne palico, kakor smo otroci včasih delali lok, in naj tako napete *gate* obesi k oknu, da se v vetru posuše. Rečeno, storjeno! V Borovnici nas je sprevednik obvestil, da imamo v Ljubljani le tri minute časa za prestopanje. Po prihodu v Ljubljano smo prestopili in se končno umirjeni odpeljali proti Jesenicam. Kar naenkrat mojster glasno zavpije: »Joj, kaj bo naredila moja žena?« Mi pa vsi skoraj v en glas: »Zakaj?« Mojster pa: »*Gate*, moje *gate* se peljejo v Zagreb!«

Povem vam samo še to, da smo kljub garanju in težkim pogojem dela vedno našli čas za dobro voljo. V eni od štirih garderob nas je bilo okoli sto. Kar nekaj nas je imelo dober posluš in lep glas. Ko smo ob koncu *ših*ta prišli v umivalnico, je navadno Kovačev Janez (kot se je reklo pri njihovi hiši na Koroški Beli) pogledal, ali smo ta pravi pri pipah in tuših. Če smo bili, je samo povzdignil tisto lepo Slakovo vižo: »Jeseni počivale ste grabljice moje, a zdaj pa več ne!« Ker smo na pamet znali skoraj vse viže Lojzeta Slaka, smo takoj poprijeli in koncert se je pričel. Ob petju pa nikoli nismo razmišljali, ali je bilo, razen prisotnim v garderobi, vseč še komu. Kmalu smo izvedeli, da temu ni tako. Nekega dne se je na obratni deski pojavilo obvestilo oziroma opozorilo. Pisalo je nekako takole: »Opozarjam vse delavce v zgornji garderobi, da v času od 13. do 14. ure prenehajo s petjem. Petje se zdi ubrano in zelo lepo, a ga prepovedujem zato, ker moje uslužbenke, ko zaslišijo vaše petje, samo še poslušajo in prenehajo z delom. Obratovodja: Alojz Štrumbelj.«

No, toliko sem želel še napisati o takratnem življenju v tistem našem *fajnplehu*, kjer sem pustil svojo mladost, veliko napornega dela in tudi nekaj zdravja. Bilo pa je po svoje tudi lepo in prijazno. Pomagali smo si med seboj, če je bilo potrebno, in na koncu vam povem, da smo se imeli radi in smo bili prijatelji.

Ko se je v železarni v obratu Energetika pričelo triizmensko delo po sistemu 4+1, sem se po razgovoru z, zdaj že prezgodaj pokojnim, sorodnikom odločil oditi na razgovor

k šefu Plinske in vodne energije. Povprašal sem ga, kako je kaj s prostimi mesti in kakšne so možnosti za zaposlitev. Po dveh razgovorih z njim, po razgovoru z mojim šefom in razgovoru med njima sem 1. oktobra 1968 vstopil v obrat PIV energija. Ker pa nisem imel pojma in razen nekaterih osnovnih zadev nisem ničesar vedel o proizvodnji vode in plina, sem spet pristal na koncu. Pričel sem z ročnim in mehanskim čiščenjem vodnih grabelj na rakah. Kaj so to rake? To je tisti betonski kanal, po katerem je tekkel del toka Save, ki se je odcepil na jezcu na Stari Savi in potekal do konca martinarne. Tok je polnil razne cevne odvode, po katerih je tekla voda, ki je hladila oboke in vratica za zakladanje na pečeh plavža in martinarne. Te rake so imele vgrajene grablje, na katerih se je nabralo v zimskem in poletnem času manj v pomladnem in jesenskem času pa zaradi nalivov več razne navlake. Za ročno čiščenje smo vzeli v roke grablje, veliko večje od vrtnih, in potem se je začelo: vleci, drgni, gor in dol, dokler ni bilo vse očiščeno. Napravi za strojno čiščenje grabelj smo rekli kar Geigerjev števec. Dvakrat si pritisnil gumb na stikalu pa je bilo vse narejeno. Ročno čiščenje bi v šoli, če bi za to obstajala, poimenovali kot predmet »spoznavanje sanitetnih materialov ter

*Franci Fon v kisikarni konec leta 1976,
last Francija Fona*

divjih in domačih živali«, saj so bili tedaj glavni »odlagalci« odpadkov krivolovci iz Gornjesavske doline, Bolnišnica Jesenice in Klavnica Jesenice. Poleg tega je bilo v šupi jezcu ogromno leglo podgan in miši, saj je bilo za njih hrane na pretek. Zaposleni na jezcu smo za svoj denar kupovali strup in ga vsakodnevno nastavljali. Veliko jih je poginilo, a popolnoma jih nismo uspeli iztreti. Z vedno več mehanizacije je ročno

čiščenje grabelj odpadlo in tako so me za eno leto premestili na *roste* na Javornik.

Roste smo imenovali plinske generatorje, v katerih se je z izgorevanjem premoga ustvarjal plin CO₂ za kurjenje žarilnih peči v obratih *fajnpleh*, *fajnštreka*, *grobštreka*, *štreka* in peči v obratu 2400 ter za krožno peč *ingotov*. Na *rostah* sem eno leto upravljal žerjav na 32 metrih višine. Po premestitvi na desni breg pa se je delovni poti v *fabrki* pridružila še učna. »Desni breg« je bil vodni objekt, ki se je edini nahajal izven zemljišča *fabrke*. V tem objektu so bile nameščene štiri velike vodne črpalke, ki so

izmenično v paru poganjale najbolj čisto pitno vodo na območju Jesenic po cevovodih v obrate, kjer so vodo potrebovali. Poleg tega se je bilo potrebno za delo s črpalkami strokovno usposobiti. Za upravljanje in delo s črpalkami je bilo potrebno vzeti v roke razno strokovno literaturo in oditi v učilnice MIŠ (Metalurška izobraževalna šola). Predavatelji so bili strokovnjaki, tehniki in inženirji železarne. Imeli smo šest predmetov, šolanje pa je trajalo osem mesecev. Potem so bili na vrsti izpiti. Izpraševalci so bili sami magistri in doktorji ljubljanskih fakultet in lahko vam povem, da so bili strogi in zelo zahtevni. Po opravljenih izpiti in praktičnem usposabljanju sem samostojno pričel z delom na črpalni postaji. Delo ni bilo naporno, a bil sem osem ur popolnoma sam v objektu. Edina oseba, s katero sem vsak drugi dan spregovoril par besed, je bil *majstr*, ki je opravljal kontrolni obhod po objektih. Po enem letu dela na črpalni postaji je prišel glavni asistent in mi dejal, da s 1. marcem pričnem z delom kot strojnik v kisikarni.

Spet je bilo potrebno vzeti v roke strokovno literaturo in se učiti o kompresorjih in napeljavah za stisnjeni zrak, o strojih, turbinah, napeljavah in kolonskem sistemu za proizvodnjo kisika, dušika, argona in drugih plinov, o visokotlačnih posodah, o varnem delovanju naprav, predvsem pa o varnem delu s plini. Spet učenje, spet izpiti in po uspešno opravljenih izpiti nastop samostojnega dela. To je bila za nas »Amerika«. V eni izmeni smo bili na delu trije. Vsaj pogovarjali smo se lahko. Delo je večinoma potekalo monotono, brez posebnosti in pretresov. Edine težave, ki so se pojavljale, so bili nevihtni dnevi, ko je prihajalo do pogostih izpadov električnega toka. Po vsakem izpadu, ne glede na to, ali je bil posamičen ali verižni, je bilo potrebnega 24 ur resnega, hitrega in strokovnega dela, da se je proizvodnja plinov normalizirala. Drugače pa so mi ostali lepi spomini. Poleg rednega dela v *fabrki* sem bil kot sin zavedne delavske družine prisoten v različnih organizacijah: v mladinski organizaciji, v sindikatu in v zvezi komunistov. Bil sem, kar mi je v ponos, prvi predsednik delavske kontrole železarne. Za to funkcijo sem se usposabljal v Beogradu, Kikindi in Zrenjaninu. Omenim naj le še to, da sem vse priprave, seje, razgovore in sploh vse, kar sem imel delati okoli te funkcije, opravil v prostem času. Moje delo v kisikarni je ob tem normalno teklo. Z delom sem bil zadovoljen in tudi časa za učenje je bilo dovolj. Na predlog direktorja železarne sem se, ko sem že imel družino, vpisal v srednjo šolo v Ljubljani in jo tudi v najkrajšem možnem času končal. Po enoletnem odmoru me je direktor železarne

poklical na razgovor in nato sem se septembra 1977 vpisal na študij na višji upravni šoli v Ljubljani. Priznam, da sem veliko učenja opravil med delovnim časom. Če takrat ne bi delal v kisikarni, študija gotovo ne bi mogel dokončati.

Nekega dne v januarju 1978 je v nočni izmeni prišel v kisikarno *majstr*. Med splošno debato me je presenetil z izjavo, da je odbor za delovna razmerja razpravljal in odločil, naj zapustim obrat PIV in s tem tudi kisikarno. Tako sem s 1. februarjem 1978 pristal na kadrovskem sektorju v oddelku socialnega varstva kot samostojni socialni delavec na področju pregleda in kontrole bolniške

Kisikarna Železarne Jesenice leta 1988, iz kataloga Tehnični plini, Železarna Jesenice 1988

odsotnosti. Takrat je bilo v železarni zaposlenih okoli 6400 različnih ljudi in kot pravi ljudski pregovor, »Bog ima na košti vseh sort ljudi«, verjemite, da je bilo moje delo zahtevno in stresno. Ko je pričela bolniška odsotnost vidno upadati in je odstotek odsotnih z dela zaradi bolezni upadel s 13% na 8%, se je stanje tako spremenilo, da je o tem poročalo tudi tovarniško glasilo *Železar*. To pa je bila velika napaka, saj so se za primer začele zanimati tudi ostale časopisne hiše in celo TV Slovenija. Ker je to prišlo v javnost, sem bil za večino delavcev železarne dober človek, za nekaj deset pa »od vseh bogov in hudičev preklet«, najslabši človek na svetu! Zato sem se odločil, da o tem delu svojega poklicnega življenja ne bom pisal. Razlog je v tem, da smo bili tako jaz, kot tudi moja žena in sin, včasih verbalno in tudi fizično ogroženi. Osebnostno sem bil celo v življenjski nevarnosti.

Tako se je moja pot skozi železarno, *fabrko*, počasi zaključila in 7. decembra 1989 sem odšel v pokoj.